

Yeni orta sınıf: Arzu ve sinizm

Ali Şimşek

Ne oldu da birden orta sınıfa dair tartışmalarımız oldu? 31 Mayıs 2013 gecesini başlayan Gezi Direnişini orta sınıf tartışmalarını bir ânda gündemimize sokuverdi. Neredeyse Gezi'nin toplumsal dinamiklerini anlamak için kullanılan ana kavramlardan biri oldu. Fakat birçok haklı nedenle Marksizm ve sosyalistlerin “orta sınıf” tanımlamasına karşı tedirginlikleri ve şüpheleri var. Bunların bir kısmını anlamak mümkün. Fakat bu endişeler bu kavramın verimli, kullanımlarını da gözden kaçırma riski taşıyor. Yani kolayca her orta sınıf kavramını liberal iletmek meseleyi çözmüyor. Orta sınıf kavramına karşı mesafe, hemen her şeyi kolayca “işçileşme” riski de barındırıyor. Kaygılar normatif haklılıklar taşısa da; verimli analizler önünde “epistemik engeller”e dönüşme riski barındırıyor. Bu çok önemli bir farktır; hemen her şeyi kolayca proleterleşme içine sokmaya çalışan ‘haklı’ Marksist eğilime uymamaktadır. Dediğim gibi, benim gözümde sınıfı tanımlarken, oluşturdukları mekân, kültürel yüzey, sembolik sermaye fazlasıyla önemlidir. Basitçe neo-liberalizmin dünya tarihindeki en ‘dışlayıcı’, yoksullarla dalga geçen (‘amele yanığı’ gibi), onun üzerinden kendine kültür yontan bir suç ortaklığını anlamak eleştirel teori geleneği için fazlasıyla önemlidir; ve “haklı” mazeretlerle geçistirilemez...

‘Orta sınıf’ ya da Marksist terminolojiyle ‘küçük-burjuva’, gerilimli kavramlar bunu biliyoruz. ‘Küçük-burjuva’ genelde küçük mülk sahiplerinden küçük işadamlarına, ama en çok da eğitim sahibi avukat, doktor veya noter gibi meslek sahibine uzanan geniş bir havuz olarak düşünülüyor. Ben eğer ‘küçük-burjuva’ yerine ‘orta sınıf’ kavramını kullanıyorsam bu tamamen kullanım kolaylığından ve sentaksından kaynaklanmaktadır.

Özellikle de 20. yüzyılda üniversite eğitiminin yaygınlaşması küçük-burjuvayı (ve de yeni orta sınıfı) “eğitimli profesyoneller (menejerler) olarak tanımlama olanağı veriyor.

Aristokrasi, burjuvazi, küçük-burjuvazi, proleterya, köylülük ve lümpen proleterya olarak sıraladığımız klasik sınıf yapısındaki bir ‘orta’ olma halini anlatıyor orta sınıf kavramı. Orta sınıf kavramı gerilimli ve üzerine şüpheler çeken bir kavram demiştik. Bunun birçok sebebi var elbette. “Orta” olma halinin sınırları, nasıl konumlandığı, neye göre tanımlandığı, nerede başlayıp bittiği gibi birçok hayati sorun barındırıyor. Yani bu “orta”nın nasıl adlandırıldığı kadar, nasıl ‘adlandırılmadığı’ da karşımızda duruyor. Elbette bu belirsizlikler, kavramı kullanmamızı engellemiyor; bence engellememeli de... Vefa Sayın Ögütü ve Güney Çeğin yazdıkları önemli derleyici bir makalede, kavramın pozisyonlarına dönük belirsizlikleri Olin Wright'a atfen şöyle sıralıyorlardı:

a) “İleri kapitalist toplumların sınıf yapısı, aslında kutuplaşmış *hâldedir*; ‘orta sınıf’, açıkça bir ideolojik yanılsamadır.” Wright’a göre ortodoksiye işaret eden bu yaklaşımın, aslında böylesi bir problemin varlığını dahi reddettiği görülmektedir.

b) “Orta sınıf, başka bir sınıfın bir *parçası* olarak, tipik şekliyle ‘yeni küçük-burjuvazi’ ya da ‘yeni

işçi sınıfı' olarak görülmelidir. Bu stratejide, kapitalizmin temel sınıfsal haritası olduğu gibi kalır; bununla birlikte sınıf yapısı analizine, sınıflar içerisindeki önemli içsel farklılaşmalar dâhil edilir.”

c) “Aslında orta sınıf, hem burjuvaziden ve proletaryadan hem de küçük-burjuvaziden tamamen farklı bir şey olarak, kendi başına yeni bir sınıftır. Bazen bu sınıf, belirli bir isim alır: örneğin, ‘profesyonel menajerler sınıfı’. Bazen de basitçe şöyle adlandırılır: ‘yeni sınıf’. Bu yaklaşım, sınıf yapısına tamamen yeni sınıflar eklemek suretiyle, kapitalizmin sınıfsal haritasını radikal bir biçimde değiştirir.”

d) “Popüler ‘orta sınıf’ başlığı altında biraraya gelen pozisyonlar, aslında tam anlamıyla *bir* sınıf değildir. Daha ziyâde bunlar, aynı ânda bir sınıftan daha fazla yerde olan mevkîler, yani benim ‘sınıfsal ilişkiler içerisindeki çelişkili mevkîler’ olarak adlandırdığım pozisyonlar olarak görülmelidir. Örneğin menajerler, aynı anda hem (kapitalistlere tâbi olan ücretli emekçiler oldukları ölçüde) işçi sınıfının içerisinde hem de (üretim işlemini ve işçilerin emeğini denetledikleri ölçüde) kapitalist sınıfın içerisinde görülmelidirler. Bu strateji, sınıfsal yapıya yönelik geleneksel Marksist görüşten en büyük kopuştur; zira tam olarak ‘mevkî’in anlamı değişmiştir: Bireylerin ve sınıfların doldurduğu yapısal mevkîler arasında artık birebir mütakabiliyet söz konusu değildir.”¹

Yukarıda sıralanan haklı pozisyonlar düşünüldüğünde, orta sınıf; Marksizmin üretim ilişkiler üzerindeki sınıf vurgusuna karşıt olarak, Weberci sosyolojiye atfen, tüketim ve statü üzerinden bir sınıf olarak tanımlanabilir mi tedirginliklerine de uç veriyor. Bunları anlamak mümkün...

Orta sınıf daha ziyade bir tampon ya da ‘uzlaşım’ olarak düşünülüyor. Özellikle de kullanım kolaylığı taşıyan galat-ı meşhur bir tanımlama olarak yaydığı iyimserlikle algılanıyor. Orta sınıf bu anlamda sağın önemli argüman dayanaklarından biri oluyor. Belli bir iyimserliği, sınıfsal çatışmalardan azade olmayı, uzlaşmayı, ılımlılığı ve de ilerlemeyi imliyor. 1945 sonrası ‘Amerikan rüyası’ düşünüldüğünde beyaz eşyalı evlerin artması, pembe Chevrolet’ler, “iyiye gidiyoruz” bu orta sınıf lakırdısına bolca malzeme taşıyor.

Türkiye’de küreselleşme söylemi, Taha Akyol gibi ortalamacı gazeteciler tarafından hep “orta sınıflar geliyor” söylemiyle imtiyazlandırıldı. Bilgi toplumu, yeni medya, işçi sınıfının sonu gibi argümanlar hep bu ‘orta’ya atıfla değerlendirildi. 1990’ların medyasına bakmak bu konuda bıktırıcı bir malzeme yığıyor önümüze. Bu anlamda ‘orta sınıf’ kavramına Marksistlerin temkinli yaklaşmasında birçok haklı sebep var.

Daha geçenlerde muhafazakâr bir sosyolog, Gezi direnişini işçi sınıfının bitmişliğine ve ‘baretlî’ kızgın küçük-burjuva ayaklanmasına bağlayarak, beklenen sağ rolünü fazlasıyla oynayıvermişti. Ağdalı, Osmanlı diliyle şunları söylüyordu Öğün: “Sermâyenin santrifüje geçtiği, Bauman’ın 'belirsiz', Gorz’un

¹Vefa Saygın Öğütle ve Güney Çeğin, “E. O. Wright’ın Mikro Kavramları ile P. Bourdieu’nün Kavramsal Repertuarı Arasındaki Sentezin Empirik Analizde Yaratacağı İmkânlar”, Praksis Dergisi, 2013, sayı 32, s. 65-89.

ise 'maddesiz' olarak tanımladığı 21. yüzyılda, emek de savrulmuş yüz binlerce iğrenç, insanlık dışı imalâthânenin varlık gösterdiği merdiven altı bir dünyaya savrulmuştur. Arayın da bulun. Bunun dışında kalan yeni profesyonel dünyayı ise emekle açıklamak zordur. Doğrusu bu olsa olsa, püritenliğin çözülüp hedonizmin, kültürel yüzeyselleşmeyle el ele vererek yükselişe geçtiği bir lümpenleşmeyle açıklanabilir. Yeni orta sınıfları da karakterize eden budur. 1 Mayıs'ın şenlikli ayinlerinde, başlarına baret takmış esas oğlanlar ve kızlar, buharlaşmış işçi sınıfının replikalarıdır. Onların, 1977'de ölenleri bahane ederek Yenikapı'yı dışlamasına aldanmayalım. Aslında burada dışlanan 'banâl' Yenikapı'nın kendisidir. Eylemin tadı Taksim-İstiklâl ve Dolmabahçe-Beşiktaş aksındaki soylulaştırılmış orta sınıf semtlerde çıkar; banâl Yenikapı'da değil...”²

Öğün de meseleyi hemen kültürelleştirerek rolünü iyi oynamış oluyor. İşçi sınıfı bitmiş, geriye hazla dolmuş, rolleri küçülen yeni orta sınıf almıştı. Aslında doğru söylüyor bir tarafıyla. Geçmişin asketik (çileci), hazzı erteleyen (püriten) orta sınıflarından çok farklı, arzuya yakın, katolik bir derinliğin zıddı olarak seyrek tarzlara sahip, sıkıcılıktan, dolayısıyla muhafazakârlıktan hoşlanmayan bir YOS (yeni orta sınıf) elbette, hazzı ve arzuyu sınırlamaya çalışan ‘badem bıyıklı’ erkeksi, muhafazakâr İslami bir iktidarın karşısına dikilmektedir. Yani, kaygılanmakta haklıdır. Çünkü YOS, dünya tarihinde herhalde, arzu ve hazzı gizlemeden, hatta “itiraf” ederek, büyük bir samimiyetle yaşayan en büyük kesimlerinden biri benim açımdan. Yani muhafazakar sosyolog doğruyu söylüyordu. Bazen doğruyu yanlış taraf söyler bana göre. AKP'nin rahatsızlığı tam da bu arzu serbestliği üzerinden inşaa ediliyordu. Sünni muhafazakar habitusu rahatsız eden bir serbestlik hayali diyelim. Gezi'yi hazırlayan rahatsızlık da buydu. Medya bunu daha çok “endişeli modernler” ya da “hayat tarzı savunusu” olarak tercüme etmeye çalıştı.

Çağlar Keyder gibi liberal akademisyenlerse yeni orta sınıfı “küresel kenti” pazarlayan büyük bir iyimserlik olarak anladılar. Onun açısından YOS: “ nüfus içinde oranı sürekli büyüyen bir grup. Ayırt edici özelliği modern toplumda oluşan işbölümünde eğitim, beceri, bilgi gerektiren işleri yapmaları. Kendileri işveren değiller, ama vasıfları itibarıyla vazgeçilemez bir konumdalar, zihinsel emekleri karşılığında ödüllendiriliyorlar; daha fazla sorumluluk alıp karar verme durumundalar. Eğitim ve işverenlere karşı nisbî özerklik ‘yeni’ orta sınıfı tanımlamak için önemli kriterler. Buradan çıkarak bu kesimin işçi sınıfı ile ilişkilendirdiğimiz toplumsal hareketlere fazla rağbet etmeyeceğini söyleyebiliriz. Onların daha çok bireysel özgürlük, çevre duyarlılığı, devletin baskıcılığı tür konularda duyarlı olacağını bekleyebiliriz.”³

Keyder'e göre, Gezi neredeyse bir yeni orta sınıf ayaklanmasıydı. “YOS olarak tanımladığımız kesimin AKP'nin esas oy tabanıyla kesiştiğini söylemek zor. Bu oy tabanı içinde eski orta sınıf da var ve

² Süleyman Seyfi Öğün, Baretli Kızgın Küçük Burjuvalar,

<http://yenisafak.com.tr/yazarlar/SuleymanSeyfiOgun/baretli-kizgin-kucuk-burjuvalar/51642>

³ Çağlar Keyder, Yeni Orta Sınıf, <http://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2013/09/Yeni-Orta-S%C4%B1n%C4%B1f.pdf>

herhalde objektif olarak işçi sınıfı olarak düşündüğümüz kesimler de. Maddi, kültürel ve ideolojik boyutlarda hem içinde yaşanan koşullar, hem de beklenti ve idealler açısından YOS ile ortak nokta pek yok. Kanımca Gezi olaylarının başını çeken ve esas rengini belirleyen İstanbul'da özellikle mevcudiyeti hissedilen yeni orta sınıftı. 1968'le birlikte Batı toplumlarında post-endüstriyel (endüstriyel sonrası) ve buradan çıkarak post-materyalist (materyalist sonrası) döneme ayak atıldığını söyleyebiliyorsak Gezi olayları da Türkiye'nin bu eşiğe yaklaştığını kanıtıyor. Bu yeni toplumsal hareketlere katılan sayıların artması kamusal alanda hareket etmek isteğini de belirtir, yani insanlar toplumu oluşturan kuralların saptanmasında rol oynayabilecekleri bir platform arayışındalar; devletin kamusal olanı istediği gibi tanımlayıp yine istediğinde kuralları değiştirmesine karşılar. 'Onu yap, bunu yapma diyen' babalarının kanunu altında kamusal mümkün değil. Bu tavrı yenmek ancak kamusal güvence altına alan yeni bir toplumsal sözleşme için mücadele ederek mümkün olur."⁴

Ben bu tür bir yoruma yakın değilim elbette. Onlar Gezi'de elbette vardılar. Ama beni ilgilendiren, YOS'un ürettiği stratejilerin Gezi'nin dilini nasıl belirlediği ve yaygınlaştırdığıdır. Temel ilgim kendi biyografimi de yaşadığım 1990'lı yıllardaki eğilimleri, kültürel stratejileri ve dışlayıcılığı anlama isteğiydi. Çünkü 1990'ların kültürel yüzeyi fazlasıyla dışlayıcı bir yüzey sergiliyordu. Bu kültürel dışlama stratejileri bende büyük rahatsızlık oluşturmuştu. Kendimin de içinde olduğum, kendi adlandırmamla 1967-1970 arası doğumlu 88 Kuşağı'nda gördüğüm yaygın eğilimlerdi. Şu bir gerçek: 1990'lı yıllar düşünüldüğünde, neo liberalizm, kendi "hizmetler sektörü" için yeni bir orta sınıf üretmekte başarılı olmuştur denilebilir. Dönemde uç veren arzuya yakın, itirafçı ve de sinik arayüz bu sınıfı (ya da sınıf fraksiyonu diyelim) adreslemektedir. Neo liberalizmin dönüştürdüğü "küresel kent" öncelikler bu kesime dönük dönüşüm geçirecektir. Yeni orta sınıfın arzuya dönük talepleri, geleneksel orta sınıfın püriten tutumluluğuna zıt esnek yüzeyi, dönemin bir dizisinin adıyla "sex and city" bir yaşam biçimini de muştusuuyordu. Geçmişin değerlerine karşı sinik kayıtsızlıkları, ironik kültürel sermayeleri, 90'ların parlaklığını tamamliyordu. Arzuya yakın olmak, tarih boyunca üst sınıfların, aristokratların "açıktan" yaşayabildiği deneyimlerdi. Burjuvazi bir tarafıyla Viktoryen korse ile bu arzuyu "gayri meşru" bir alana çekse de; arzuyu yaşayabilmek alt sınıf ve ezilenler için belli zorluklar taşıyabiliyordu. Bence YOS geçmiş ile kıyaslandığında püriten geleneksel orta sınıflar ile karşılaştığında daha esnek, hızlı ve de liberter yönere sahiptiler. Bu anlamda arzuya dönük taleplerindeki bir engelleme, başka politik önermelere rağmen daha hızlı tepki verebiliyorlardı. Gezi sürecindeki YOS ivmesini bu açıdan da değerlendirmek gerekiyor. Elbette bu saptamalar tartışmaya açık.

⁴Çağlar Keyder, Çağlar Keyder: Gezi olaylarının seyrini Türkiye'de yükselmekte olan yeni orta sınıf değiştirmiştir. <http://t24.com.tr/haber/keyder-gezi-olaylarinin-seyrini-turkiyede-yukselmekte-olan-yeni-orta-sinif-degistirmistir,238849>

Yeni Orta Sınıf (YOS) kavramını, proleterleşme ve prekarite (esnekleşme ve güvencesizleşme) eğilimi içinde çok dar anlamıyla kullandım. Benim için YOS, neo-liberalizmin yükselen hizmetler içinde yer alan ve bütün dünyada sayıları 1990 ve sonrası yıllarda artan bir kesimi anlatıyordu. Ve bu kesim laik, arzuya dönük talepleri olan, hatta anarko-sol liberal bir kültürel yüzeye sahipti. Yani muhafazakâr bir YOS'tan söz edilse bile (örneğin AKP, Başakşehir gibi yeni uydu kentler) benim anladığım anlamda bir kültürel yüzeye sahip değillerdi.

Burada tabii kritik anlamda geleneksel orta sınıf tanımlaması duruyor. Ben YOS'u geleneksel orta sınıflardan ayırma eğilimindeydim. Geleneksel derken özellikle 1945 sonrası oluşmuş, kendilerini tasarrufçu, geniş aile modeli üzerinden tanımlayan, kentle arzu temelinde ilişki kuramayan bir kesimden bahsediyorum. Yani YOS, önemli ölçüde bu geleneksel orta ve alt sınıflardan, eğitim yoluyla devşirilmiş dinamik bir kesim oluyor. Banka-fınans, bilişim, medya, tasarım sektörü gibi neo-liberalizmin kilit hizmet alanında istihdam edilen insanlardan meydana geliyor. YOS, toplumun geneli düşünüldüğünde sayıları az olsa da kültürel baskınlık ve vitrin olma basında çapından daha fazla etkiliydi. Kitabın ana tezini bu oluşturuyor zaten. YOS'u bağımsız bir sınıf değil de bir sınıf fraksiyonu olarak görmek de cazip. Ya da daha ileri giderek beyaz yakalı işçi deyimi bile iş görebilir. Ben de zaman zaman bu tanımlamalara yakınım. Fakat 1990 sonrası kültürel stratejiler ve yoğunluk düşünüldüğünde, ya da mekânsal ayrışma ve soylulaştırma (*gentrification*) göz önüne alındığında kavramı kullanmak verimli sonuç doğurabiliyor.

AĞZINDA SUŞİ TADIYLA KALMAK

Bizdeki adıyla 2001 bankacılık krizi, 1990'ların neşesine önemli bir darbe vurdu. Milyonlarca beyaz yakalı ya işsizlikle veya ücret düşüklüğüyle tanıştı. Dolayısıyla 2000'li yıllar, parlak vitrin YOS üzerinde ciddi travmalar yarattı. Birçok üniversite mezunu profesyonele, kültürel olarak uzaklaştıkları geleneksel aileleri destek çıkmak durumunda kaldı. Bugün plaza eylemleri ya da beyaz yakalı örgütlenmeleri konuşuluyorsa, ya da Gezi sürecinde aktif eylemlilik içindelerse bunda krizin payı yüksektir. Örneğin 1980 sonrası üniversitelerinde işletme, fınans bölümleri revaçtayken, 2000'lerin ikinci yarısında bu eğilim konvansiyonal (eğitim, mühendislik, vb.) mesleklere doğru kaymış oldu.

Kriz elbette iyimserlikleri tümüyle bir kenara atmıyordu. Örneğin 2004 yılında bir viski reklamı, Maslak plazalarına bakan bir beyaz yakalı profesyoneli gösteriyordu. Bir cetvel gibi rakamlar da verilmişti. “1992, işinde terfi etti; 1994, krizde işinden oldu; 1998, kendi işini kurdu ve 2005, kendi işini kurdu.” Sırtı dönük profesyonelin gömleğinin kapladığı aralık ise 2001 krizi ve sonrasıydı. Viskiye yudumlamayı ve umut etmeyi sürdürüyordu. Tabii arkasından gelecek 2008 küresel krizini tahmin edemezdi. 2001 sonrası kriz bazı kişisel gelişim firmaları tarafından fırsata çevrilmeye çalışılıyordu. Stresli profesyonellere suşi kursu veren eğitim programları bile vardı. Yine bir pastane zinciri, işsiz beyaz

yakalılar dolayısıyla şube sayılarını artırdığından dem vuruyordu. Yani, bankacılar küçük esnaf olmuşlardı.

2010'lardan sonra 'yeni orta sınıf' kavramı tartışılır hale geldi. Benim kitabı bilen, ama nedense referans vermeyen bu tartışmalar içinde, en bilineni, CHP genel başkan yardımcısı ve sosyolog Sencer Ayata'nın, *Milliyet* gazetesinin de manşet yaptığı tezleriydi. Ayata hiçbir dönemselleştirme ve kültürel strateji ayırımı yapmadan büyük bir iyimserlikle YOS'un büyüdüğünden söz ediyordu. Ona göre yeni CHP bu kitleyi gözetmeliydi. O yıl ben bu tartışmaların problemini *BirGün*'de beş günlük bir yazı dizisine dönüştürerek cevap vermeye çalıştım. Yazının ana fikri, *Cumhuriyet* okuyan 1947 ve sonrası doğumlu bir kesim ile *Radikal* okuyan 1970 ve sonrası doğumlu insanların sadece mesleklerine bakarak aynı YOS şemsiyesiyle değerlendirilemeyeceğiydi. Benim tezime göre YOS, sadece 1990 ve sonrası bazı özgülükler dikkate alınarak değerlendirilebilirdi. Ben meseleyi çok dar görme yanlısıydım. Aynı Ayata bu yıl benzer bir çıkış yaparak Gezi direnişini de YOS'a bağlayan bir CHP raporu yayınladı. Demek ki en azından bazı düşüncelerini değiştirmiş görünüyor. Ama maalesef yine referans yok. Hoca anlaşılan her şeyi sadece 'kendi' buluyor. Hiç literatür taraması yapmıyor, gazete (özellikle de *BirGün*) okumuyor.

Sadece akademi değil elbette. Türkiye'nin en büyük araştırma şirketi İPSOS-KGM de geniş bir orta sınıf araştırmasını iş dünyasına servis etti. Benim de orta sınıflar konusunda iki konferans verdiğim şirket, nedense benim tezleri araştırmasına baz almamış, işin kolayına kaçırılmış. Raporda ana hatlarıyla şu bilgiler veriliyordu: "Orta sınıfın gelişmesinin temel nedeni ekonomik büyümedir. Bu kez ekonomik büyümenin sadece üç büyük kentle sınırlı kalmaması, Anadolu'nun pek çok kentinde sanayileşme, istihdam artışı ve buna bağlı gelir artışı yaşanması, yeni orta sınıfın karakteristiğini etkilemektedir. Orta sınıf, çoğunluğu muhafazakâr bir yaşam tarzını benimsese de, farklı yaşam tarzlarına sahip bireyleri de barındırıyor. Bununla birlikte, özellikle ekonomik davranış ve tutumlar açısından orta sınıfın tüm kesimlerinin benzer özellikleri söz konusu. Orta sınıfın büyümesine rağmen orta sınıfa katılmayan ciddi bir yoksul kitle hâlâ mevcuttur. Bir başka deyişle, mevcut ekonomik büyüme orta sınıfı büyütmemektedir ama yoksulların oranı azımsanamayacak boyutlardadır. Mevcut sosyal politikalar yoksulluğun etkilerinin giderilmesinde geçici çözüm sağlamaktadır. Büyümeyi istihdam odaklı hale getirmek, yeni orta sınıfın da gelecekteki güvencesi olacaktır." Böyle bir iyimserlikse bir sürü istatistikle destekleniyordu.

- Türkiye'de orta sınıf büyüyor. Nüfusun yaklaşık yüzde 59'u, hane halklarının ise yaklaşık yüzde 60'ı orta sınıf üyesi.

- Son bir yılda yaklaşık 1,9 milyon birey orta sınıfa katıldı.

- Orta sınıf aileye önem veriyor, geçmişin günümüzden daha iyi olduğunu düşünüyor, harcamalarına dikkat ediyor.

- Bu çerçevede, orta sınıf bireylerin yüzde 85'i, "Aileme ve kendime daha fazla zaman harçayabilmek için daha az para kazanmayı göze alabilirim," diyor.

- Orta sınıf bireylerinin yüzde 71'i erkek ve kadının aile bütçesine birlikte katkıda bulunmaları gerektiğine inanıyor, yüzde 68'i kadınların iş yaşamında daha aktif olmasını destekliyor, ama yüzde 64'ü

de kadının çalışması için kocasının rızasının gerekli olduğunu düşünüyor.

- Orta sınıfta dini değerler oldukça güçlü bir yer tutuyor. Orta sınıf bireylerinin yüzde 85'i, "Allaha olan inancım bana huzur veriyor"; yüzde 67'si, "Dini inancım hayatımdaki birçok şeye yön veriyor"; yüzde 72'siyse, "Dinimin gerekliliklerini mutlaka yerine getiririm," diyor.

- Orta sınıfın alışveriş özelliklerine bakıldığında, yüzde 70'i çocukları ve ailesi için aldığı ürünlere özen gösteriyor, yüzde 64'ü ihtiyaç duymadığı şeyleri satın almadığını söylüyor, yüzde 61'i alışverişte en önemli kriterin fiyat olduğunu düşünüyor.

- Buna göre orta sınıf üyesi bireylerin sayısı yaklaşık 43,5 milyon.⁵

Bu araştırma tartışılır elbette. Ama şunu çok açık gösteriyor. Benim 'hayali sınıf' dediğim, kişinin kendini nasıl algıladığıyla ilgili bir konumu anlatıyor aslında. İnsanlar çok rahatça kendilerini orta sınıftan biri olarak nitelendiriyorlar. Bu tür araştırmalar piyasa kaygısı güttüklerinden dolayı fazlasıyla gelişmeci ve iyimser tınlar taşıyorlar.

Sİ+KİNİK DİL

Ben daha çok 1990 sonrası görünürleşmeye başlayan ve YOS'a kültürel sermaye sağlayan, Pierre Bourdieu'nun kavramıyla 'ayrım (*distinction*)' üreten, farklılaşma setleri, 'adlandırmalar' inşa eden stratejilere ve yordamlara (*dispositive*) odaklanmaya çalıştım. Bütün bunların merkezindeyse sinizm (inançsızlık), kinizm (kayıtsızlık) ve ironi duruyordu. Bu üçü elbette son yıllarda Zizek ve Peter Sloterdijk dolayısıyla fazlasıyla tartışılıyor.⁶ Neredeyse postmodern denen durumun çekirdeğinde yer alıyor. Benim *Leman* üzerine odaklanmam bu sinik ve ironik yüzeyin, oradan YOS'un bedenine nasıl aktığını ve imtiyaz kazandırdığını fark ettirdi. Elbette bu sadece YOS ile ilişkilendirilemez; ama 1990 sonrası en çok ona yakıştığını söyleyebiliriz. Sinizm en temel anlamda 'yanlışlığının farkında doğru bilinç' olarak düşünülebilir.

Yani ideoloji eleştirisinin merkezinde olan 'yanlış bilinç' durumundan farklıdır. Sinizm yanlışlığını bilen ve bundan haz alan bir inançsızlık halidir. Belki de dünya tarihinde bu duygunun baskın olduğu nadir zamanlar yaşıyoruz. Alaysılık ve kaygısızlık ile büyük bir lezzet üreten sinizm, kitapta göstermeye çalıştığım gibi 2000'lere kadar fazlasıyla, tuzu kuru ve dışlayıcı işlemişti. Ayrıca şu unutulmamalı, 1990'lar 'kültür patlaması' yıllarıydı, sınıfsal olan her şey kültürelleştirilerek buharlaşıyordu. Adlandırma, sıfat ağırlıklı sinik söz patlamasını böyle de düşünmek gerekiyor. Bütün dikey bağları yataya ve yüzeye çeviren kıvrak bir stratejiydi. Oysa bunun radikal bir şekilde değiştiğini görüyoruz.

Gezi direnişinin o hayranlık üreten mizahı ve en çok da ironisi bu değişimin en somut yönünü

⁵ www.ipsos.com.tr/node/869

⁶ S. Zizek, *Yamuk Bakmak*, çev: Tuncay Birkan, Metis Yayınları, 2005

oluşturuyor. Her türlü metafor ve derin anlam yataya çekilip, samimi bir dille seyrekleştirilmişti. Geçmişin bıktırıcı, konformist sinizm, şimdi iktidara ve baskıya yönelmiş durumda. Bu gerçekten beni de hayran bıraktı. Hatta bu sinik ve parodileştirici dil Rakı Şafak Tanrıverdi adıyla, “her yer retro her yerde retro” sloganıyla son yerel seçimlerde belediye başkan adayı bile çıkartmasını bildi. Sevenlerin hitabıyla Şafak Başgan geçmişin belediyeçilik retorüğini, hamaseti kısa devreye uğratiyordu. İnanç kaybına uğramış, aşınmış dikey ve derin her anlam bir yüzeye çevriliyordu.

Peki, bu sinizmin tabanı neydi? Birçok şey sıralanabilir. Öncelikle politik olarak, 1991 sonrası Sovyetler'in yıkılmasıyla güçlenen kapitalist zafencilik ve sosyalist kötümserlik arasında kurulan makas denebilir. Tarihin Sonu ya da ‘işçi sınıfının sonu’ gibi sloganlarla perçinlenen inançsızlık, büyük anlamların inandırıcılıklarını yitirmesi, ya da postmodernizmin bilinen sloganıyla ‘büyük anlatıların sonu’, bir şeyi değiştiremeyen muhalefetin müzminleşmesi, rutinleşme, sıkıcılaşma ve bunların üstüne gelen dönemin büyük iyimserliği. Sinizmin dikey anlamlara, bloklara, inandırıcı vaazlara ve argümanlara karşı hep sarkastik, alaycı duruşu olmuştur. Üstüne 1990'lerdeki ‘itiraf kültürü’, kimlik patlaması eklendiğinde gücü daha da artacaktır. Yalnız şunu da unutmamak gerek. Bu rahatsız sinik bilinç aynı zamanda neo-liberalizmin kendisine karşı da inançsızdır; ama elinden bir şey gelmemektedir. İşte Gezi'de gördüğümüz sinik, kinik ve ironik dil bütün bunların dönüştüğünü ve olumlu bir raya girdiğini de gösteriverdi. Tarih ve sınıf geri dönmüştü! Sinizm taraf değiştirmişti.

(*) Bu sunum 2014 yılında yayınlanan Yeni Orta Sınıf-Sinik Stratejiler (Agora Kitaplığı) kitabının önsözünden yararlanarak yazılmıştır.